

АНОТАЦІЯ

Стефанчук Ю. Д. Фінансові механізми розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування. Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерства освіти і науки України, м. Івано-Франківськ, 2025.

Дисертація присвячена вирішенню актуального наукового завдання, яке полягає в розробці пропозицій щодо удосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад в умовах децентралізації.

У першому розділі дисертації *«Теоретично-організаційні основи фінансових механізмів територіальних громад в умовах децентралізації»* обґрунтовано теоретичні засади функціонування фінансових механізмів розвитку територіальних громад; досліджено тенденції розвитку фінансових механізмів на рівні місцевого самоврядування в Україні; охарактеризовано організаційне забезпечення фінансових механізмів територіальних громад в умовах децентралізації.

Узагальнено наукові підходи та уточнено понятійно-категоріальний апарат дисертації, зокрема, розкрито сутність поняття «фінансові механізми розвитку територіальних громад в умовах децентралізації». Під «фінансовими механізмами розвитку територіальних громад в умовах децентралізації» розуміємо систему інструментів, норм, методів та соціально-економічних відносин між органами місцевого самоврядування, державних органів влади, місцевих суб'єктів господарювання та населення громади в процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів задля виконання власних та делегованих державою повноважень й забезпечення досягнення стратегічних цілей розвитку територіальних громад в умовах децентралізації.

Визначено історичні тенденції розвитку фінансових механізмів на рівні місцевого самоврядування в Україні. Враховуючи змінність соціально-економічних умов функціонування та розвиток системи фінансових механізмів виділено та охарактеризовано сім основних етапів еволюції фінансових механізмів на рівні місцевого самоврядування в Україні, а саме: перший етап за періоду Київської Русі - IX–XII ст.; другий етап за періоду українських земель - XIV–XVI ст.; третій етап за періоду українського козацтва - XV–XVIII ст.; четвертий етап за періоду перебування України під владою Російської імперії та Австро-Угорщини - XVIII–XIX ст.; п'ятий етап за періоду початку XX ст. - 1900-1922 рр.; шостий етап за періоду - 1923 - 1990 рр.; сьомий етап за періоду незалежності України - 1991 р. - до тепер.

Обґрунтовано комплексну систему організаційного забезпечення фінансових механізмів територіальних громад в умовах децентралізації. Встановлено складові системи організаційного забезпечення, підсистеми та індикатори фінансових механізмів розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. Узагальнено тенденції та зміни в нормативно-правових актах та організаційних аспектах функціонування фінансових механізмів територіальних громад в умовах децентралізації.

У другому розділі дисертаційної роботи «Аналіз фінансових механізмів розвитку територіальних громад в умовах децентралізації» здійснено комплексний аналіз проблем та особливостей становлення фінансових механізмів територіальних громад в умовах децентралізації; тенденцій змін фінансової спроможності територіальних громад Івано-Франківської області; проведено стратегічний аналіз ефективності фінансових механізмів територіальних громад в умовах децентралізації.

У дисертаційній роботі досліджено стан та тенденцій змін в обсягах і джерелах надходжень і видатків територіальних громад Івано-Франківської області. На основі аналізу встановлено, що існує залежність у довгостроковому періоді обсягу надходжень до місцевого бюджету від структури видатків у короткостроковому періоді. Проведені аналітичні дослідження тенденцій

становлення фінансової децентралізації та місцевих бюджетів територіальних громад в Івано-Франківській області в порівнянні з Україною показали, що фінансова децентралізація в Україні має перші позитивні результати, зокрема щодо підвищення ефективності формування місцевих бюджетів та управління ними, але в Івано-Франківській області децентралізаційні процеси відбувались повільнішими темпами ніж в інших регіонах країни. Тому очевидною є потреба врахування специфічних особливостей щодо управління фінансовими механізмами в досліджуваному регіоні і, відповідно, розробки специфічних, адаптованих і гнучких інструментів підвищення ефективності формування та використання місцевих бюджетів.

Проведено комплексну оцінку тенденцій змін фінансової спроможності територіальних громад Івано-Франківської області та встановлено фактори, що впливають на її зміну. Оцінка рівня фінансової спроможності базувалась на застосуванні інтегрального показника шляхом сумування часткових показників: доходи загального фонду з розрахунку на 1 мешканця; видатки загального фонду з розрахунку на 1 мешканця; видатки на утримання апарату управління з розрахунку на 1 мешканця; капітальні видатки з розрахунку на 1 мешканця; рівень дотаційності бюджетів; співвідношення видатків на утримання апарату управління із фінансовими ресурсами громади; питома вага заробітної плати у видатках загального фонду бюджету громади; питома вага капітальних видатків у загальному обсязі видатків; видатки на культуру та фізичну культуру і спорт з розрахунку 1 мешканця; питома вага трансфертів у дохідній частині бюджету; питома вага місцевих податків і зборів у дохідній частині загального фонду бюджету. Проведено опитування керівників усіх територіальних громад Івано-Франківської області задля визначення внутрішніх факторів, що позитивно чи негативно впливають на зміни фінансової спроможності громад. Оцінка рівня фінансової спроможності територіальних громад показує тенденцію до зростання їх конкурентоспроможності за рахунок ефективних управлінських рішень щодо розподілу фінансів.

З метою визначення стратегічного потенціалу удосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад проведено системний стратегічний аналіз з використанням методів: PEST-аналізу, SWOT-аналізу, GAP-аналізу системи управління фінансовими механізмами в контексті розвитку територіальних громад. За результатами проведеного комплексного стратегічного аналізу функціонування фінансових механізмів територіальних громад виявлено низку сильних і слабких сторін функціонування територіальних громад, можливості і загрози зовнішнього середовища, які впливають на даний час та можуть виникнути у майбутньому щодо впливу на функціонування фінансових механізмів розвитку територіальних громад.

У третьому розділі дисертаційної роботи «Напрями удосконалення організації фінансових механізмів розвитку територіальних громад в умовах децентралізації» обґрунтовано напрями розвитку державної політики підтримки фінансових механізмів територіальних громад в умовах децентралізації влади; визначено шляхи удосконалення фінансових механізмів територіальних громад як інструменту регіонального розвитку в Україні; запропоновано стратегічні напрями удосконалення функціонування фінансових механізмів територіальних громад в умовах децентралізації.

Вперше запропоновано диверсифікований підхід до удосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад на основі макрорегіонального поділу держави з позиції безпеки та з погляду на стратегічне планування у процесі післявоєнного відновлення, зокрема з виділенням особливостей функціонування фінансових механізмів в межах зони небезпеки, прифронтової зони, опорної зони, тилової зони та тимчасово окупованих територій.

Запропоновано нові підходи до модернізації державної політики регіонального розвитку в Україні в умовах післявоєнного відновлення в контексті удосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад, які базуються на: інтеграції безпекового компонента у регіональну політику; впровадженні диференційованого підходу до розвитку територій;

децентралізоване планування та зміцнення місцевого самоврядування; перехід до «розумного» регіонального управління фінансовими механізмами; розширення партнерств і міжсекторальної співпраці територіальних громад; орієнтація на сталий розвиток та зелений перехід; реформа інституційної архітектури регіональної політики управління фінансами; європейський вектор інтеграції в політиці регіонального розвитку. Обґрунтовано низку змін до нормативних документів з питань регулювання управління фінансами територіальних громад задля забезпечення інтеграції до Європейського Союзу.

Розроблено напрямки модернізації фінансових механізмів розвитку територіальних громад в умовах децентралізації, яка має на меті створення ефективної та збалансованої системи управління фінансовими механізмами, яка сприятиме сталому регіональному розвитку, забезпеченню фінансової самодостатності громад та зменшенню диспропорцій між регіонами, при цьому пріоритетами модернізації за наявності недостатнього бюджетного ресурсу повинно слугувати забезпечення диверсифікованого підходу до фінансового забезпечення реалізації регіональної та місцевої політики, що має відповідно сприяти збільшенню обсягів фінансових ресурсів.

Для ефективного розвитку територіальних громад розроблено концепцію удосконалення фінансових механізмів, яка включає інноваційні підходи до формування доходів, витрат, міжбюджетних трансферів та позабюджетних фінансових ресурсів. Запропоновано схему оптимізації податкової політики, зокрема перерозподілу ПДФО, зокрема: для обласних бюджетів – 20 %; бюджетів територіальних громад – 80 %; запровадження ефективної системи фінансового вирівнювання на обласному рівні для забезпечення рівномірного розвитку регіонів, усунення диспропорцій у фінансовому забезпеченні територіальних громад та створення справедливих умов для реалізації місцевих повноважень; впровадження стимулюючого фінансового вирівнювання.

Розроблено стратегічні напрями та інструменти удосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад. До таких стратегічних напрямів належать: розширення доходної бази; оптимізація витрат; удосконалення

механізмів міжбюджетних відносин; впровадження цифрових технологій у фінансове управління; залучення альтернативних джерел фінансування.

Для зміцнення фінансової спроможності територіальних громад важливим є створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу, який є основним джерелом податкових надходжень до місцевих бюджетів. Для цього запропоновано інноваційний підхід до створення і функціонування індустріальних парків, які здатні виступити не просто виробничими майданчиками, а комплексними екосистемами, з ефективним адмініструванням та стратегічним управлінням.

Ключові слова: публічне управління/ державне управління; фінансова спроможність; механізм; фінансовий механізм; розвиток територіальних громад; сталий розвиток; місцеве самоврядування; територіальні громади/об'єднання територіальні громади; децентралізація; фінансова децентралізація; місцеві фінанси; місцеві бюджети; інвестиції ; бюджет; органи місцевого самоврядування.

ABSTRACT

Stefanchuk Yu. D. Financial Mechanisms of Territorial Community Development under Conditions of Decentralization. – Qualification Scientific Work as a Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in 28 Public Administration and Management, specialty 281 Public Administration and Management. Vasyl Stefanyk Carpathian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2025.

The dissertation is devoted to solving a relevant scientific task, which consists in developing proposals for improving the financial mechanisms of territorial community development under the conditions of decentralization.

In the first chapter of the dissertation *“Theoretical and Organizational Foundations of Financial Mechanisms of Territorial Communities under Conditions of*

Decentralization”, the theoretical basis for the functioning of financial mechanisms of territorial community development is substantiated; the trends in the development of financial mechanisms at the level of local self-government in Ukraine are studied; and the organizational support of financial mechanisms of territorial communities under decentralization is characterized.

Scientific approaches are generalized, and the conceptual and categorical apparatus of the dissertation is clarified. In particular, the essence of the concept “*financial mechanisms of territorial community development under conditions of decentralization*” is disclosed. By this term, we understand a system of instruments, norms, methods, and socio-economic relations among local self-government bodies, state authorities, local economic entities, and the community’s population in the process of forming, distributing, and using financial resources in order to exercise their own and delegated powers, as well as to achieve strategic goals of territorial community development under decentralization.

The historical trends of financial mechanism development at the level of local self-government in Ukraine are identified. Taking into account the variability of socio-economic conditions and the evolution of financial mechanisms, seven main stages of their development are distinguished and described: 1) The period of Kyivan Rus (9th–12th centuries); 2) The period of Ukrainian lands (14th–16th centuries); 3) The Cossack period (15th–18th centuries); 4) The period of Ukraine under the rule of the Russian Empire and Austro-Hungary (18th–19th centuries); 5) The beginning of the 20th century (1900–1922); 6) The Soviet period (1923–1990); 7) The period of independent Ukraine (1991 – present).

A comprehensive system of organizational support for the financial mechanisms of territorial communities under decentralization is substantiated. The components of the system, subsystems, and indicators of financial mechanisms for territorial community development are defined. Trends and changes in legal and organizational aspects of financial mechanism functioning under decentralization are summarized.

In the second chapter of the dissertation “*Analysis of Financial Mechanisms for the Development of Territorial Communities under Conditions of*

Decentralization”, a comprehensive analysis is carried out of the problems and features of establishing financial mechanisms of territorial communities; trends in financial capacity changes of territorial communities in Ivano-Frankivsk region; and a strategic analysis of the effectiveness of financial mechanisms under decentralization.

The dissertation explores the state and trends of changes in the revenues and expenditures of territorial communities in Ivano-Frankivsk region. The analysis revealed a long-term dependence of local budget revenues on the structure of expenditures in the short term. Analytical studies of financial decentralization trends and local budgets of territorial communities in Ivano-Frankivsk region compared with Ukraine as a whole showed that financial decentralization has produced initial positive results in terms of efficiency of local budget formation and management. However, decentralization processes in Ivano-Frankivsk region proceeded at a slower pace than in other regions. Thus, there is an evident need to account for regional specificities in managing financial mechanisms and to develop adapted and flexible tools to improve local budget formation and use.

A comprehensive assessment of the financial capacity trends of Ivano-Frankivsk territorial communities was conducted, and the influencing factors were identified. The assessment was based on an integral indicator combining partial indicators such as: per capita general fund revenues; per capita general fund expenditures; per capita management apparatus expenditures; per capita capital expenditures; budget subsidization level; ratio of management apparatus expenditures to community financial resources; share of wages in general fund expenditures; share of capital expenditures in total expenditures; per capita expenditures on culture, physical culture, and sports; share of transfers in budget revenues; and share of local taxes and fees in general fund revenues. A survey of all community leaders in Ivano-Frankivsk region identified internal factors positively and negatively affecting changes in financial capacity. The assessment indicates a growing competitiveness of communities through effective managerial decisions on financial distribution.

To identify the strategic potential for improving financial mechanisms, a systematic strategic analysis was conducted using PEST, SWOT, and GAP analysis of

financial management systems. The results revealed strengths and weaknesses of community functioning, as well as opportunities and threats in the external environment that influence or may influence financial mechanisms of territorial communities.

In the third chapter of the dissertation *“Directions for Improving the Organization of Financial Mechanisms of Territorial Communities under Decentralization”*, development directions for state policy in supporting financial mechanisms of territorial communities are substantiated; ways to improve these mechanisms as a tool of regional development in Ukraine are defined; and strategic directions for enhancing financial mechanism functioning under decentralization are proposed.

For the first time, a diversified approach is proposed for improving financial mechanisms of territorial communities, based on macro-regional division of the state from the perspective of security and strategic planning in the process of post-war recovery. This approach highlights specific features of financial mechanisms within risk zones, frontline zones, support zones, rear zones, and temporarily occupied territories.

New approaches are proposed for modernizing state regional development policy in Ukraine during post-war recovery in the context of improving community financial mechanisms. These are based on: integrating the security component into regional policy; applying a differentiated approach to territorial development; decentralized planning and strengthening local self-government; transitioning to “smart” regional financial management; expanding partnerships and intersectoral cooperation among communities; focusing on sustainable development and green transition; reforming the institutional architecture of regional financial policy; and pursuing the European integration vector in regional development policy. A number of amendments to regulatory documents on community financial management have been substantiated to ensure EU integration.

Directions for modernizing community financial mechanisms under decentralization are developed, aiming to create an efficient and balanced financial

management system that promotes sustainable regional development, financial self-sufficiency of communities, and reduction of regional disparities. Under limited budget resources, modernization priorities should include diversified approaches to financing regional and local policies, thereby increasing financial resources.

A concept for improving financial mechanisms of community development is elaborated, incorporating innovative approaches to revenue formation, expenditures, interbudgetary transfers, and extrabudgetary resources. An optimized tax policy scheme is proposed, including redistribution of the Personal Income Tax (PIT): 20% to regional budgets and 80% to community budgets. An effective system of financial equalization at the regional level is proposed to ensure balanced regional development, eliminate disparities in community financial provision, and create fair conditions for exercising local powers, including the introduction of incentive-based financial equalization.

Strategic directions and tools for improving financial mechanisms of community development are developed. These include: expanding the revenue base; optimizing expenditures; improving interbudgetary relations; implementing digital technologies in financial management; and attracting alternative financing sources.

Strengthening community financial capacity also requires creating favorable conditions for small and medium-sized business development, as SMEs are the main source of local tax revenues. An innovative approach is proposed for creating and managing industrial parks as not only production sites but also comprehensive ecosystems with effective administration and strategic governance.

Keywords: public management / public administration; financial capacity; mechanism; financial mechanism; development of territorial communities; sustainable development; local self-government; territorial communities/united territorial communities; decentralization; financial decentralization; local finances; local budgets; investments; budget; local government.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у фахових виданнях України категорії Б:

1. Стефанчук Ю. Д. Еволюція розвитку місцевих фінансів в Україні. Публічне управління і адміністрування в Україні. Науковий журнал. 2024. Вип. 41. С. 157-161.

DOI: <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.41.21>

URL: https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2024/41-2024/41_2024.pdf

2. Стефанчук Ю. Д. Напрями удосконалення фінансового механізму розвитку територіальних громад. Збірник наукових праць «Право та державне управління». 2024. №4. С. 600-607.

DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.83>

URL: <http://pdu-journal.kpu.zp.ua/issue-4-2024>

3. Стефанчук Ю. Д. Тенденції становлення місцевих бюджетів територіальних громад. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2025. № 1. С. 146-152.

DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2025.1.23>

URL: <http://pa.stateandregions.zp.ua/issue-1-2025>

Публікації, що засвідчують апробацію результатів дослідження

4. Стефанчук Ю. Д. Місцеві фінанси - головний інструмент трансформації місцевого самоврядування в Україні. Незалежність України: сучасна доктрина і практика публічного управління. Матеріали міжнародного круглого столу до Дня Незалежності України (Київ, 22 серп. 2022 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2022. 272 с. С. 206.

URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/1986/files/6f7ca417-8b30-4593-a3c0-92c79505b382.pdf>

5. Стефанчук Ю. Д. Місцеві фінанси в системі регіонального розвитку: особливості воєнного періоду. Матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції "Світ наукових досліджень. Випуск 13" 25-26 жовтня 2022 року.

URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/4013/>

6. Стефанчук Ю. Д. Важливість забезпечення бюджетної стійкості громад у час війни. Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 3–7 квітня 2023 р., м. Івано-Франківськ. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. 345 с. С. 42-43.

URL: <https://nauka.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/10/2023-tezy-vyk-1.pdf>

7. Стефанчук Ю. Д. Організаційні зміни в управлінні місцевими фінансами в Україні. Інноваційні технології у розвитку сучасного суспільства: тези доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 жовтня 2024 р. Навчально-науковий Інститут просторового планування та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка». Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2024. С. 143-144.

URL: <https://ipptlpnu.herokuapp.com/about?section=61518b7f9385ed0004c55d7b>

8. Стефанчук Ю. Д. Інструменти регіонального розвитку в умовах децентралізації влади в Україні. Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: збірник матеріалів IX Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 4 грудня 2024 р.). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2024. 241 с. С. 78-79.

URL: https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/bitstream/123456789/4686/1/Bacho_Pataki_storichnij_aspekt_formuvannya_avtomobilnoyi_galuzi_vishegradskoyi_chetvirki_2024.pdf

9. Стефанчук Ю. Д. Стратегічний аналіз ефективності управління місцевими фінансами в територіальних громадах. Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2024 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 24-28 березня 2025 р., м. Івано-Франківськ. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2025. 455 с. С. 430-431.

[URL:https://drive.google.com/file/d/1NScAYZfMANLaRAKTclXDyaeamiSq2RQ/view](https://drive.google.com/file/d/1NScAYZfMANLaRAKTclXDyaeamiSq2RQ/view)